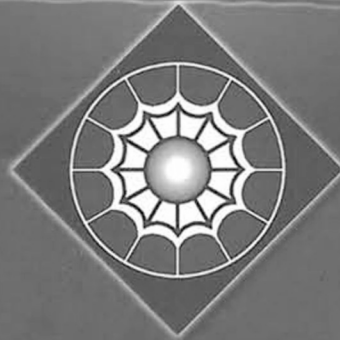

ALEVİLİK-BEKTAŞILIK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Forschungszeitschrift über Alevitentum und Bektaschitentum
Journal of Alevism-Bektashism Studies
Revue des Recherches de l'Alévisme-Bektachisme
Revista për hulumtime Alevive dhe Bektashive

Sayı/Heft : 2, Kış/Winter 2010

ALEVI - BEKTAŞI KÜLTÜR ENSTİTÜSÜ
Das Alevitisch - Bektaschitische Kulturinstitut e.V.

ISSN 1869-0122

ALEVİ - BEKTAŞI KÜLTÜR ENSTİTÜSÜ
Das Alevitisch - Bektaschitische Kulturinstitut e.V.

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Forschungszeitschrift über Alevitentum und Bektaschitentum
Journal of Alevism-Bektashism Studies

Uluslararası Süreli Yayın (6 Aylık) / Internationale Forschungszeitsschrift (6 monatlich)
Sayı/Heft : 2, Kış/Winter 2010, ISSN 1869-0122

Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü Adına Yayın Sahibi
Herausgeberin im Namen des Alevitisch-Bektaschitischen Kulturinstituts

Gülizar CENGİZ,

Alevi- Bektaşî Kültür Enstitüsü Başkanı/Leiterin des Alevitisch-Bektaschitischen Kulturinstituts

Yayıncı Kurumun Adresi/Adresse des Herausgebers

Malberg 1 · 53547 Hausen (Wied) Almanya Deutschland

Yayıncı Kurumun Telefonu: Telefonnummer des Herausgebers	Yayıncı Kurumun Faksı: Faxnummer des Herausgebers	Yayıncı Kurumun Web Sayfası: Website des Herausgebers
00 49 (0) 263894 59 60	00 49 (0) 263894 59 59	www.alevibektasikulturenstitut.de

Baskı/Verlag: **Önel-Verlag** Silcherstraße 13 D-50827 Köln / Almanya
Telefon + 49 221 5879084
Faks +49 221 5879004

Editörler/Lektorats

Prof. Dr. Alemdar YALÇIN
Prof. Dr. Belkıs (Temren) MENEMENCİOĞLU
Prof. Dr. Hasan ONAT

Yayın Kurulu/Redaktion

Gülizar CENGİZ
Prof. Dr. Alemdar YALÇIN
Prof. Dr. Hasan ONAT
Prof. Dr. Belkıs (Temren) MENEMENCİOĞLU
Miyase İLKNUR
Faysal İLHAN

Ülke Temsilcileri/Landesvertretungen

Türkiye/Türkei Ahmet Taşkın	Arnavutluk/Albanien Prof. Arben Sulejmani	Makedonya/Mazedonien Prof. Arben Sulejmani	Yunanistan/Griechenland Ahmet Karahüseyin
Fransa/Frankreich Aziz Gör	Hollanda/Niederlande Ali Rıza Ağören	Belçika/Belgien Yücel Top	Bulgaristan/Bulgarien Veysel Bayram

Bilim Kurulu/Wissenschaftsausschuss

Prof. Dr. Pakize AYTAÇ/Gazi Üniversitesi	Doç. Dr. Mustafa ŞEN/Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Zafer İLBARS/Ankara Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Aykan ERDEMİR/ODTÜ
Prof. Dr. Belkıs MENEMENCİOĞLU (TEMREN)/Ankara Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yılmaz SOYYER/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ONAT/Ankara Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Fatma Ahsen TURAN/Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Alemdar YALÇIN/Gazi Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Ali YAMAN/Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Arben SULEJMANI/Tetova Devlet Üniversitesi	Arş. Gör. Mehmet ERSAL/Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ/Gazi Üniversitesi	Uzm. Ali Osman AKTAŞ/Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN/Mersin Üniversitesi	Av. Murat Uğur AKSOY/Yeditepe Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma KAYAPINAR/Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Ali Haydar AVCI/Araştırmacı - Yazar
Doç. Dr. Levent KAYAPINAR/Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Ali Duran GÜLÇİÇEK/Araştırmacı - Yazar
Doç. Dr. Özgür SAVAŞÇI/Münih Ludwig-Maximilian Üniversitesi	Dursun GÜMÜŞOĞLU/Araştırmacı - Yazar
Doç. Dr. Medine SİVRİ/Osmangazi Üniversitesi	Dr. David Shankland/ Bristol Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet TAŞĞIN/Dicle Üniversitesi	Dr. Janos SIPOS/ Hungarian Bilimler Akademisi Müzik Enstitüsü
	Dr. Eva CSAKÍ/ Peter Pazmany Katolik Üniversitesi

Danışma Kurulu/Beratungsausschuss

Ali Rıza AĞÖREN (Âşık Fedai)	Mustafa DEDEKARGINOĞLU	İlyas KÜÇÜKCAN
Mehmet AKGÜL	Hüseyin DEDEKARGINOĞLU	Naime NAYMAN
Sabahat AKKİRAZ	Ali DEDEOĞLU	Seyfi OKTAY
Veli AKKOL	Mehmet DEMİRTAŞ	Hasan Gazi ÖĞÜTCÜ
Hüseyin ALBAYRAK	Kenan DİŞKAYA	Ali Rıza SELMANPAKOĞLU
Ali Rıza ALBAYRAK	Doğan ÇELEBİ	Haydar SOYLU
Vahap ASLAN	Muharrem ERCAN	Uğur SÜMER
Selahattin AYDOĞAN	İsmet ERDOĞAN	Muharrem TEMİZ
Veysel BAYRAM	Cihan GEDİK	Mehmet TEMREN
Yolcu BİLGİNÇ	Ali GÜVEN	Yücel TOP
Salih BOLAT	Ahmet KARAHÜSEYİN	Veliyettin ULUSOY
Cemal COŞKUN	Rıza KARAKAYA	Hüseyin YILDIZ
Mehmet ÇAMUR	Şakir KEÇELİ	Ahmet YURT
		Hasan YÜKSELİR

Hakemler/Schiedsausschuss

Prof. Dr. Pakize AYTAÇ/Gazi Üniversitesi	Doç. Dr. Ayşe KAYAPINAR/Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Metin EKİCİ/Ege Üniversitesi	Doç. Dr. Levent KAYAPINAR/Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal GÜRLÜ/Gazi Üniversitesi	Doç. Dr. Mustafa ŞEN/Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Alimcan İNAYET/Ege Üniversitesi	Doç. Dr. Ahmet TAŞĞIN/Dicle Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ONAT/Ankara Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Aykan ERDEMİR/Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. M. Saffet SARIKAYA/Süleyman Demirel Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. A. Yılmaz SOYYER/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Refik TURAN/Gazi Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Fatma Ahsen TURAN/Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN/Ege Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Ali YAMAN/Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Alemdar YALÇIN/Gazi Üniversitesi	
Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ/Gazi Üniversitesi	
Doç. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN/Mersin Üniversitesi	

Almanca Çeviri Sorumlusu/Übersetzer ins Deutsche: Ufuk ÖZTÜRK

İngilizce Çeviri Sorumlusu/Übersetzer ins Englische: Aylin CEYLAN (Anadolu Üniversitesi Öğr. Elm.)

Arnavutça Çeviri Sorumlusu/Übersetzer ins Albanische: Arben Sulejmani

Teknik Yardımcılar/Technische Unterstützung: Alper Tunga AYTAŞ, Sevda YAHNİCİ

Türkçe Düzelti/Türkische Nachbearbeitung: Alper Tunga AYTAŞ

Dizgi-Kapak/Setzung-Coverdesign: Alper Tunga AYTAŞ

© Copyright, 2010

Gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

Dergimiz altı ayda bir çıkmaktadır. Hakemlidir.

Yazıların bilimsel ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir.

Zugesandte Manuskripte werden, unabhängig von ihrer Veröffentlichung, nicht zurückerstattet.

Unsere Fachzeitschrift erscheint halbjährlich. Sie hat einen Schiedsausschuss.

Die wissenschaftliche und juristische Verantwortung für die Textinhalte liegt beim Verfasser selbst.

İÇİNDEKİLER / INHALTSVERZEICHNIS / CONTENTS

IX	Başlarken <i>Grussworte</i> <i>Be Started</i>
XV	Editör'den <i>Vom Editor</i> <i>Editorian</i>
1	ANADOLU ALEVİLİĞİ'NİN BAŞLANGIÇ EVRELERİ II: Anadolu'ya Geliş ve Yerleşim <i>Die Anfänge des Anatolischen Alevitentums-2-</i> <i>The Process Of The Evolution Of Anatolian Alevism-2-</i> Alemdar Yalçın
19	Bektaşî Giyim Kuşamında Kutsal Simgelere Örnekler <i>Beispiele der Symbolik des Heiligen in der Ritualkleidung der Bektaschis</i> <i>Samples For The Holy Symbols In Bektashi Clothing</i> Belkıs (Temren) Menemencioğlu
35	Trakya Bektaşî Ezgilerin Sınıflandırılması ve Avrasya Çerçevesi <i>Categorization Of Thrace Bektashi Melodies And Their Relations With Eurosia Environs</i> Janos Sipos
47	Eskişehir - Seyitgazi Melegazi Türbesi ve Zaviyesi <i>Die Türbe und die Zaviye von Seyitgazi Melegazi in Eskişehir</i> <i>Eskişehir - Seyitgazi Melegazi Tomb And Dervish Lodge</i> Erol Altınsapan – Ali Gerengi
62	Eski Bektaşî, Alevî ve Diğer Avrupa Halkları Duaları Üzerine <i>On Archaic Prayers of Bektashis, Alevis and Other European Peoples</i> Eva Csaki
69	Şebek Buyruğu Üzerine Değerlendirme <i>Über den Buyruk der Şebek</i> <i>Studies Şebek Buyruk</i> Ahmet Taşgın
83	Diyarbakırlı Âşık Niyazî'nin Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler <i>Leben und Werk des Âşık Niyazî aus Diyarbakir</i> <i>Samples From The Life, Art, And Poetry Of Asik Niyazî From Diyarbakir</i> Bülent Akın
01	Tahtacılar da Meydandan Geçme Cemi ve Bu Cemdeki İslamiyet Öncesi İnanç Motifleri <i>Die meydandan -geçme-cem-Zeremonie der Tahtacis und die darin enthaltenen voris-lamischen Elemente</i> <i>'Meydandan Geçme Cemi' In Takhtadşy Society and Pre-Islam Belief Motifs In This Cem</i> Nilgün Coşkun Çıblak
19	Hacı Bektaş Veli'nin Eserlerindeki Ferdî ve Toplumsal Değerler Üzerine <i>Über individuelle und gesellschaftliche Werte in den Werken von Hacı Bektaş Veli</i> <i>About The Individual and Social Values In The Works Of Hacı Bektash Veli</i> Hamiye Duran

CATEGORIZATION OF THRACE BEKTASHI MELODIES AND THEIR RELATIONS WITH EUROSIA ENVIRONS

Janos SÍPOS

Ethnomusicology- anthropology, which is effective in folk music studies and which has high financial power is a more powerful trend. Comparative study method which focuses on musical analysis has started to gain its power again. I tried to give an example for it in this article.

This article is not about the social and cultural aspects of Bektashism. It is just a study of comparative analysis of their songs which is only a small part of their cultures. My primary aim is to show the basic melodies that can successfully represent most of the melodies. Another aim of mine is to make a comparison between the music of some peoples who have regional and historical ties with Bektashis. I hope that this article will help to better understand the secular and mystical music of Thrace Bektashis, and to place this music among other music types.

TRAKYA BEKTAŞI EZGİLERİNİN SINIFLANDIRILMASI VE AVRASYA ÇERÇEVESİ

Halk müziği araştırmalarında günümüzde etkisi ve özellikle maddi imkanları çok yüksek olan etnomüzikoloji-antropoloji daha güçlü bir cereyandır. Müzik analizine önem veren karşılaştırmalı araştırma yöntemi de yeniden eski gücüne kavuşmaktadır. Makalede bunun bir örneğini vermeye çalıştım.

Bu yazımız!, Bektaşiliğın sosyal ve kültürel boyutları üzerine değıldir. Onların kültürlerinin küçük bir parçası olan müziklerinin karşılaştırmalı analizi çalışmasıdır. Başlıca amacım melodilerin çoğunu güzel bir şekilde temsil edebilecek temel ezgileri göstermektir. Bu temel Ezgileri incelemekten başka Bektaşilerle bölgesel ve tarihi bağlantıları olan bazı halkların müzikleri arasında bir karşılaştırma yapmaktır.

Ümit ederim ki bu yazı Trakya Bektaşilerinin laik ve tasavvufi müziğinin daha iyi anlaşılmasına ve bu müziğın başka müzikler arasındaki yerini bulmasına yardımcı olur.

19'uncu yüzyılın sonunda ve 20'nci yüzyılın başlangıcında halk müziği araştırmalarında her şeyin temellerini ve gelişmesini arayan universalist yöntem egemen oldu. Karşılaştırmalı halk müziği araştırması bundan teşekkül etti. Karşılaştırmalı halk müziği araştırmalarının içinde Béla Bartók ve Zoltán Kodály ilk önce kendi milli müziğine yönelen; tarihsel kökleri, kültürel ve coğrafi bağları da araştıran, diğerk sosyal bilimlerden gelen bilim adamlarının da

katıldığı yeni bir araştırma tekniğı geliştirdiler. Bunların içinde dil çalışması yapan bilim adamları da vardı. Karşılaştırmalı halk müziği araştırmaları yöntemi 20'nci yüzyılın sonuna kadar gelişti, ancak kolonizasyon anlayışının çökmesi nedeniyle ufku daraldı.

Karşılaştırmalı halk müziği araştırmaları yöntemine karşı bugün dünya çapında en yaygın ve kökü Amerika'da olan etnomüzikoloji meydana geldi. Bu bilim dalının araştırma sahaları ve yöntemi sosyal ve kültürel antropolojinin yöntemine benzemektedir: Odak noktasına çeşitli kültürlerin nasıl çalıştıkları sorunun almaktadır. Nota yazmaya veya müzik analizi konusunda daha az çaba harcamaktadır.

Günümüzde etnomüzikoloji-antropoloji alanının sesi daha yüksek çıkmaktadır. Bunun sebepleri arasında bu alanın maddi imkanlarının çok olması vardır. Bütün bunlara rağmen karşılaştırmalı müzik analizi yöntemi de artık yeniden güç kazanmaktadır. Hatta bazı yerlerde, örneğın Orta Avrupa'da ya da Doğu Avrupa'da söz ettiğimiz paradigma değışmesi hiç meydana gelmemiştir. Bazı yerlerde ise karşılaştırmalı halk müziği araştırmaları başlanmamıştır bile.

Macarlar tarafından yapılmış karşılaştırmalı halk müziği araştırmalarının kuvvetli bir geleneğı vardır. Araştırmaçı Bela Bartok bu yöntemle önce Macar Halk müziği üzerine çalışmaları yapmıştır. Daha sonra Slovak, Sırp ve Hırvat ezgileri de derlemeye başlamış, Volga-Kama bölgesindeki halkların müziği üzerinde çalıştıktan sonra Türk halk müziği üzerinde de araştırmalar yapmıştır.

Bartók'un çalışmalarının komşu ve akraba halkların müziğinin araştırması ile durmaması

dikkat çekicidir. Biskra vahalarında yaşayan Araplar arasından yaptığı derlemeler onun araştırmalarında varmak istediği noktaları açıkça göstermektedir. Amerika göçü, sağlığının bozulması ve çok erken ölümü onu engellenmiş olmasaydı, büyük bir ihtimalle araştırmasının içerisine daha uzak bölgelerinin müziklerini de dahil edecekti. Bunu”müzik folkloru” hakkında yazılmış makelesinde de vurgulamaktadır. Burada müzik folklorunun amacı olarak dünya halklarının geleneksel sözlü müziğinin araştırılmasının tümü olduğunu belirtmişti.

Türk halkları arasındaki saha araştırmaları Bartók’un vefatı ile sona ermemiştir. Bartók’un Anadolu gezisinden yirmi sene sonra 1957 yılında László Vikár ve Gábor Bereczki Volga-Kama yöresinde yaşayan Mordvin, Çeremis, Çuvaş, Tatar, Başkırt halkları arasında yirmi sene süren çalışmalarını başlamıştı. On yıllık aradan sonra ise 1987’den başlayarak bu araştırmayı Azeriler, Kafkas’taki Karaçay-Malkarlar, Kazaklar, Moğollar, Kırgızlar, Anadolu’da yaşayan Türkler, Karaçaylar, Tatarlar ve Amerika’daki Navajo ve Dakota kızılderi arasında ben yapmaktayım.

Türkiye’de oturan Alevi – Bektaşî guruplarının müziklerinin incelenmesi bu araştırma dizisinin bir parçasıdır. 1999’dan itibaren eşim Éva Csáki ile dedeleri Bulgaristan’dan Türkiye’nin Trakya bölgesine göçen Bektaşî bay ve bayanlar arasında binden daha fazla ezgi ve nefes derlemiştir. Bu araştırmanın sonunda asıl amacımıza ulaştık sanıyorduk. Çünkü onların tasavvufi ve halk ezgilerinin çoğunu kayıt edip yeterli sayıda röportaj da yapmıştık.

Bu yazımızda Bektaşîlerin sosyal ve kültürel gelenekleri üzerine her hangi bir düşünce öne sürmeyeceğiz. Ancak Trakya Bektaşî kültürü bütününe küçük bir parçasını oluşturan bir karşılaştırmalı müzik analizi yapacağız. Tabii bir-iki nota, yanında her ne kadar analiz de varsa bile, bu yeterli sayılmayabilir. Araştırmamızı merak edenler için 2010 yılında Macaristan Akademi Yayınevi tarafından János Sipos – Éva Csáki: The Psalms and Folk Songs of a Mystic Turkish Order - The Music of Bektashis in Thrace ad ile yayımlanacak olan kitabımızı tavsiye ederim. Bu kitabımızda Bektaşîlikle ilgili geniş bilginin yanında iki buçuk saatlik müzik örneğini de bulabileceklerdir.

Müzik analizi sırasında Bektaşî nefesleri ve halk ezgilerini bir birinden ayırmıyorum. Çünkü her ne kadar Bektaşî nefesleri ve semahları Tanrıya yaklaşma amacını taşıyorsa da sadece Tanrıya yaklaşma için değil laik konuları da içine almaktadır. Bu yüzden Bektaşî nefesleri için sadece

dini adlandırması yapmak doğru değildir. Laik ve dini ezgiler arasında bazen ancak yapısal ya tonal bağlantı olduğu zaman, ikna edici melodi paralellikleri vardır.

En basit formlar arasında türküler çoğunluktadır. Ses genişliği daha büyük olan dört kesitli formlara doğru ilerlerken gittikçe daha çok bir birine benzer olan nefes ve türkü ortaya çıkmaktadır. Aynı zaman tasavvufi müziğin bazı tabakaları geleneksel halk müziği üslubundan oldukça farklılıklar gösterir.

Halk müziği ve dini müzik repertuarları arasındaki bağlantı tesadüfi değildir, çünkü Hristiyan ve Sunni İslam’dan farklı olarak Alevi – Bektaşî yolunun dini ezgilerinin zaman içindeki sürekliliği garanti eden merkezi bir eğitim sistemi yoktur. Şairlerin şiirleri, yani nefeslerin metinleri, el ile kopya edilmiş cök adı defterlerde az-çok değiştirerek, ama özlerini koruyan bir şekilde yüzyıllar süresince korunmuştur. Ama ayin-i cemlerde kullanılan tasavvufi melodiler sözlü gelenek halinde korunmaktadır.

Bu yüzden şiirlerini seslendirmek için Bektaşîler çok kere türkülere benzer melodiler kullanmaktadır. Değişik bölgelerde yaşayan Alevi - Bektaşî gurupların müzik repertuarı da aynı sebeple farklı olmaktadır. Oysa bu guruplarının gelenekleri ve dini prensipleri temel olarak aynıdır.

Şimdi makalenin asıl konusu olan ezgilerin sınıflandırmasına ve sınıflandırılmış materyalin diğer halkların müzikleriyle olan karşılaştırmasına dönelim:

Birinci aşamada melodilerdeki dizilerin sayısına göre bloklara böldüm. Müzik dünyasındaki melodilerini onların ilk yarısı güzelce temsil ettiği için blokların içindeki sınıflandırmayı melodilerin ilk yarısındaki melodi hareketlerine (seyir) göre gerçekleştirdim. Melodilerin ikinci yarısı ise genellikle birinci yarısı kadar karakteristik olmayan yükselen ve inen bir hat şeklinde hareket eder veya iner. Başlıca amacım melodilerin çoğunu güzel bir şekilde temsil edebilecek temel ezgilerini bulmak idi.

İlk aşamada melodileri formlarına göre altı bloka ayırdım. Bloklar ve içerdikleri müzik sınıfları şunlardır:

blok	sınıf	melodilerinin karakteristik formu
A	1-2	Bir kısa kesit ve varyantları
B	3-4	İki kısa kesit ve varyantları
C	5	Ana kadensi “la” olan dört kısa kesitli ezgiler
C	6-11	Dört kısa kesit
E	12	Bir ve iki kesitli üçe bölünebilen ezgiler
F	13	Kubbeli yapı

Resim 1. Ayin-i cemde iki zakir

Şimdi bloklardaki sınıfları ve melodi guruplarını gözden geçirelim:

A blok. Bir kısa keside veya motive geri götürebilen melodiler

• Birinci sınıfta bir üçlünün orta sesinin etrafında dönen ve sonunda bu seste duran ezgiler bulunur. Bir karakteristik formunu Örnek 1’de göreceksiniz. Bundan başka Macar ve Anadolu çocuk şarkılarının en yaygın formuna benzeyen ezgiler de vardır, hatta bazı Kur’an okuyuşu da bir üçlünün orta sesinin etrafında dönen hareketle karakterize edebiliriz. Bu sergi kesitler daha uzundur ve seyir içinde motif her zaman bulunuyor.

A - lay-lan, pa - lay-lan, Tah - ta ka - lay - lan, oy, hoy, lan.

Örnek 1.

• İkinci sınıf. Dört ses üzerinde inen veya tepe şeklindeki kısa kesitlerden meydana gelen ezgiler içerir. Burada dikkatinizi özel bir forma çekmek isterim. Trakya Bektaşilerinin ağıtları la-re-re-si / re-si la gibi motifleri kullanarak re-si-la üçlüsünün üzerinde hareket ederler (örnek 2). Bu tipik diatonik müzik dünyasında deminki eksik dizinin kökünü mutlaka araştırmalıyız. Zira Bektaşilerin ağıtları tipik Anadolu ezgilerinden, Anadolu’nun çok yerinde bulunabilen en yaygın ağıt formundan ve diğer tür Anadolu ağıtlarından da farklılık göstermektedir. Aynı zaman ağıtların diğer müzik türlerinden olan farklılığı benzersiz bir olay değildir. Burada Moğolistan’daki Kazakların ağıtları ve türküleri arasındaki büyük farklılığı da zikredebiliriz.

A-na göl - ge-ci-ğim, a-na - ci-ğim, Ver e - li - ni, ö-pe - yim.

Örnek 2.

B blok. İki kısa kesite geri döndürebilen ezgiler

• Üçüncü sınıftaki melodilerin ilk kesitinde pes seslerde olan bir vadiyi yada dalga şeklindeki bir hareketi görmekteyiz. Dalga şeklindeki birinci kesit do veya re sesine inip kesit ortasında la sesine biner ve buradan kesitin son sesi olan si veya do sesine biner. (örnek 3). Benzer olan Çargah dizisinden yararlanılan ezgiler de vardır. Vadi şeklindeki ezgiler ise mi sesinden la sesine bindikten sonra re sesine inerler. Birince kesit çoğu kez bir motiften ve onun varyasyonlarından meydana gelmekte iken ikinci kesit inici-binici hareketi gösteriyor yada binicidir.

Ya-rım sa - na gi - de - ce-ğim Ha-zır - mı ge - lin - lik - ler.

Örnek 3

• Dördüncü sınıftaki melodilerin birinci kesitlerini binici ya tepe şeklindeki seyir, dar ses genişliği, ve si, do veya re kadens sesler karakterize edilebilir (örnek 4). Bu sınıfta yedi ve sekiz heceli oyun havaları, türküler, düğün türküleri, ninniler, semahlar ve nefesler bulunuyor, çeşitli ritimde (2/4, 4/4, 6/8, 8/8, 9/8 ve serbest) bilinmektedir. En yaygın yapılar AB, AABB daha seyrek olarak ise AAAB ve AABkB. Benzer olan ama Çargah veya Hicaz dizilerde hareket melodiler de vardır.

“Küçük psalmodik” ezgileri bu sınıfın önemli bir gurubunu oluşturmaktadır. Bu iki kesitli ezgilerin dört ölçüsü arasındaki ilişki daha sonra bahsedeceğimiz “psalmodik” ezgilerin dört dizisi arasındaki ilişkiye benzemektedir. Birinci ölçü do-re-mi, mi-mi-mi yada sol’-fa-mi hareketinden sonra ikinci ölçü sol’-dan yada mi-den do sesine iner. Üçüncü ölçü nispeten değişken olduğu zaman son ölçü karar sesine iner.

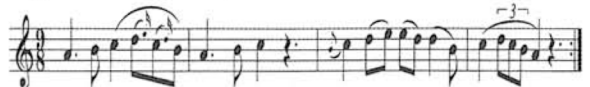
Bah - çe-ler - de ilç gü-zel var, Ge - zer o dost, ge - zer o.

Örnek 4

C blok. Dört kısa kesitlerden meydana gelen ezgiler (ikinci kesitin sonu karar sesine iner)

• Beşinci sınıftaki ezgileri iki kesitli ve dört kesitli ezgilerin arasına koyduk, çünkü ikinci kesitlerin sonunda karar sesine inerler ve buraya kadar bazı iki kesitli ezgilerle aynı olurlar. (Örnek 3 ve 5). Bundan sonra içinde daha önce de duyduğumuz kesitlerin varyantları ile ezginin fazla karakteristik olmayan ikinci yarısı geliyor.

Bu sınıftaki gurupların birisindeki ezgiler la-mi şeritte hareket edip ortada la sesine inen bir dalga ya da vadi ile başlarlar, kadensleri ise do (la) x (örnek 5). Buna benzer hareket Çargah dizisinde hareket eden ezgilerde bulunur. İki tane karakteristik olmayan kesit ile biten, görünüşte dört kesitli “küçük psalmodik” ezgiler de buraya koyulabilir.

Ben se-ni se - ve-rim can-dan i - çe - ri,

İ-lik-ten, ke - mik - ten, kan - den i - çe - ri, Hü.

Örnek 5.

D blok. Dört veya dörtten fazla kesitten ibaret ezgiler (sınıf 6-11)

• Altıncı sınıfta pestte ve daha tiz seslerde hareket eden, ana kadensisi si sesi olan ezgiler vardır. Birinci guruptaki si (si) x kadensli ezgilerin ilk uzun kesiti iki tane pestte hareket eden bir birine benzer hatta bazen aynı olan motiflerden meydana gelir. İkinci guruptaki ezgilerin kadensleri re (si) x. Bunlar daha tiz seslerde hareket eden dört kısa kesitten meydana gelirler (örnek 6).

Ya - ka - dan gi - der i - ken, Zi - kir Al - lah ve - rir - ken,
İs - ma - il pey - gam - be - 'in Koy - nu gü - der i - ken, Hü, Hü, Hü.
Örnek 6.

• Yedinci sınıftaki melodilerin birinci (uzun) yarısı tepe şeklindeki yada inici motif içerir. Birinci gurubun ayırt edici özelliği ezgilerinin birinci yarısının ortada ya da kesitin sonuna yaklaşarak karar sesine (ya karar sesinin çevresine) binmesidir. Böylece melodinin birinci yarısı burada da iki tane bir birine benzer olan motiflerden meydana gelmektedir. İkinci guruptaki melodilerin birinci yarısı aynen iki tane bir birine benzeyen (çok kere re-mi-re-do gibi) motiften meydana gelir. Bu sefer motifler mi-re-do üçlüsünün üzerinde hareket eder ama bu şerite bazen pestten iniyor bazen ise tiz seslerden iniyor (örnek 7). Üçüncü guruptaki ezgilerin ayırt edici özelliği birinci kesitte sol sesinin önemli, vurgulu olduğudur.

Mu - hab - bet ka - pu - sun a - ça - yım der - sen,
A - çan da aç - ti - ran A - li' - dir, A - li.
Örnek 7.

• Sekizinci sınıfta kadensleri mi/re (do) do/la olan „psalmodik” ve inici ezgiler bulunur. Ses genişliği en dar olan guruptaki ezgiler temel olarak do-re-mi üçlüsünün üzerinde hareket ettikten sonra la sesine inerler. İçindeki en önemli gurupları böyle karakterize edebiliriz: a) do-re-mi yada mi-mi-mi başlangıç ve mi sesinden daha tiz olmayan birinci kesit, b) Birinci ve ikinci kesitlerinde de sol sesini kullanan mi (do) x kadensli ezgiler ve c) sol-sol-mi-

mi / sol-sol-mi-mi karakter taşıyan birinci kesit ve tiz seslerde hareket eden ilk ve ikinci kesit.

Bektaş (ve Anatolian ve Macar) müziğinde böyle melodiler daha tizden inen ve merkezi mi-re-do olmayan bazı ezgilerle de akrabalığı göstermektedir. Hem de söz ettiğimiz melodileri aynı kişi de bazen do-re-mi, bazen sol-fa-mi bazen ise mi-mi-mi şeklinde başlayabileceğini tizde ve daha pestte başlayan bu melodiler arasında gerçek “jenetik” bir bağ olduğunu ispatlar. (Diğer kesitler genellikle inici ya da tepe şeklindedir.) Bu ezgilerin çoğunun Macar ve Anadolu paralellığı kolayca bulunabilir. İki kısa kesitten oluşan Çargah dizide hareket eden bazı ezgilerin şimdi bahs ettiğimiz ezgilerin ilk kesitleri ile aynı olduğu da bu gibi melodi seyirin Bektaş müziğindeki büyük önem taşıdığını gösteriyor.

Kısa kesitli ve merkezi do-re-mi üçlüsü olan “psalmodik” melodilerin uzun kesitli ezgiler arasında da paralelleri bulunabilir. Bazen uzun kesitli ezgilerin üçüncü kesidinde tiz (la') seslerden bir iniş görürüz, burada artık do-re-mi merkezden söz etmek mümkün değil. Yine de dört kısa kesitten oluşan ve çekirdeği do-re-mi üçlüsü olan ezgiler arasında bu uzun kesitli melodilerin benzerini bulmak kolaydır.

Te - kir - dağ' - dan yün al - dım, da, Ka - zak ö - re - yim di - ye,
Te - kir - dağ' - ılı bir yar sev - dim Her gün gö - re - yim di - ye.
Örnek 8.

• Dokuzuncu sınıfın ezgilerini iki uzun kesit ve do (re) x yada re (re) x iç kadensler karakterize eder. Sekizinci sınıfın melodileri genellikle dört kısa kesitten meydana geldiği zaman bu sınıftaki ezgilerin çoğunun iki uzun, onbir heceli kesiti vardır. Bundan başka bir özelliği: birinci kesite dalgalanan bir şekil vererek son (re) sesinden önceki do ses seyrek değildir.

Buna karşılık Trakya “psalmodik” ezgilerin özelliği do-re-mi çekirdek üzerindeki hareket ve ezginin ortasında do sesinde bulunan iniştir. Dokuzuncu sınıftaki birçok melodinin üçüncü kesiti pest sol, sesinde sona eriyor: bu olgu sekizinci ve onuncu sınıfta seyrek. Kısaca böyle özetleyebiliriz: Sekizinci sınıftaki ‘psalmodik’ melodiler hem dokuzuncu hem onuncu sınıftaki melodilere benzerlik gösterirken, dokuzuncu sınıf bir önceki ve bir sonraki sınıfın tam ortasıdır.

8-10 sınıflardaki melodiler daha genel bir anlamda aynı müzik çerçeveye aittir, onları bir büyük sınıfa koyup beraber de incelemek mümkün olmaktadır.

Dokuzuncu sınıfın bazı guruplarını karakterize eden ezgi başlangıçları şöyledir: a) do sesine (bazen la sesine) olan bir iniş/tepe ve sonu re olan bir tepe, b) daha tiz seslerde hareket eden bir guruptaki melodilerin ilk yarısında re sesinde biten bir inişi yada tepeyi re sesinde biten bir tepe yada küçük bir dalga izliyor, c) üçüncü guruptaki melodilerinin ilk kesidinde ise gittikçe yükselen sonra da re sesine inen bir tepe görünüyor. İkinci kesitler burada da genellikle inici karakterdedir.

Örnek 9.

Basamak basamak inen ezgiler. Oysa sekvensli olgular altıncı ve dokuzuncu sınıfların inici ezgilerinde de görmüştük, bazı ezgilerde bu sekvensli karakter daha belirgin olarak kendini göstermektedir. Buna benzer ezgiler Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde vardır, bu yapıyı sadece Alevi-Bektaşiler değil, Sünniler de kullanmaktadır.

Sınıfın birinci gurubundaki ezgilerin karakteristiği: dört kısa kesit, re (do) si kadensler ve A4A3A2Ak yapısıdır (örnek 10). İkinci gurubun melodileri görünüşte dört uzun kesitten meydana gelir, ama Türkiye'de çok sevilen bu ezgiler kısa motiflerinin sekvensli tekrarlanmasından meydana gelir. Ezgilerin dört kesiti a ve b iki ölçülü birimler ile a b4 / b3 b2 b // b4 b3 / b2 b form olarak yazabiliriz. Üçüncü guruptaki ezgiler dörtten daha çok, sekvensli şekilde inen kesitlerden meydana gelir, bunlar arasında sekiz kesitli, formu A8 A7 A6 A5 A4 A3 A2 A olan ezgiler de vardır. Diğer Trakya ezgilerinden ayrı olarak bu melodilerde sol diyez sesi kesitlerin son sesi (kadenis) olarak da önemli rol oynayabilmektedir.

Oy, na - rin, na - rin, na - rin, So - rür - dür be - nim ya - rım.

Ça-vuş i - zin ver - mi - yor, N'o-la - cak be - nim ha - lim?

Örnek 10.

• Onbirinci sınıfta kadensleri mi (do) la ayrı ezgiler bulunur. Macar, Tatar, Moğol vs. halk müziğinin sevilen bir beşli göçürülen formu Trakya ve Anadolu halk müziğinde yok denecek kadar az bulunmaktadır. Ancak bir kaç Trakya ezgisinde buna benzer bir eylem görünmekte: bazı ezgilerin birinci yarısı ikinci yarısından bir dörtlü ile daha tizedir.

Bazen bir beşli göçürülen yapısını bir kesit bozar – bundan ayrı yapısının genel Türk tarzına doğru olan değiştirilmesini görebiliriz. Başka ezgilerde göçürücü yapı ancak iki kesit arasında görünür, ve ezginin birinci yarısı ikinci yarısından daha tiz olan ama iki yarısı arasında paralel hareketler olmayan ezgiler de bulunabilir. Kesitlerin son sesi fa (re) si olan ezgilerde dörtlü/beşli göçürülen yapı daha belirgin bir şekilde görünüyor. (örnek 11)

Kan-ber du-rur-du sa-ğm - day, Gö-ren-de cen-net bo-ğun - day.

A - li Fat-ma Tur da-ğm - da, Dost bi - ri Ve - li' - yi gör - düm.

Örnek 11.

E blok. Üçe bölünebilen (tipodik) bir ve iki kesitli ezgiler

• Onikinci sınıf üçe bölünebilen ezgileri içermektedir. Buraya kadar hep ikiye ya da dörde bölünmüş kesitlerden meydana gelen ezgilerini inceledik. Tripodik ezgiler öyle değildir, oysa bazılarının ikinci kesiti iki veya dört bölümlüdür.

Birinci gurupta her kesiti karar sesine inen, ses genişliği büyük olan inici yada tepe şeklindeki kesitlerden meydana gelen ezgiler bulunmaktadır. İkinci kesit her zaman birinci kesidin altında hareket eder, ama ondan genellikle bayağı farklıdır. İkinci guruptaki ezgilerin birinci kesiti pest sol, sesinde sona erir, böylece Bektaşî melodilerin büyük çoğunluğundan ayrı dururlar. Üçüncü guruptaki bir kaç si kadensli ezginin birinci kesidi mi sesinden daha pestte hareket eder. Dördüncü guruptaki do kadensli ezgilerin birinci kesiti ortada aşağıya inerek dalgalanır (örnek 12), tepe şeklinde hareket eder ya da inici olabilir. Son guruptaki kadensi re yada mi olan melodilerinin birinci kısmı do-sol²-re tepeyi gösteriyor.

Be-şik - le - re taş be - le - dim nen - ni,
Mev-lam-dan o - ğul di-le - dim, nen - ni,

Örnek 12.

F blok. Kubbeli ezgiler.

• Onüçüncü sınıf. Macar halk müziği ile karşılaştırsak Türk halk müziğinde pest kesitlerin ortasındaki tiz kesitler çok seyrek.

Birinci guruptaki kubbeli ezgilerin ilk yarısını pest bir dalga ya bir tepe ve sol (do/si) x kadensler karakterize etmektedir. Benzer olan Çargah karakteri yada artık ikili dizide hareket eden ezgiler de vardır. Kesitler genellikle karar sesinden aşağıya inmezler ve ses genişlikleri ancak üç-dört sestir. İkinci guruptaki ezgilerin ilk yarısı da dalga ya da tepe şeklindedir, ama orta kesitler çoğu kez re sesinde sona erir ve ezginin yapısı AA4A4A'dır. Üçüncü gurubun ezgileri iki uzun kesitten meydana gelmektedir, iç kadensleri ise la (re) x'tir (örnek 13). Dördüncü guruptaki nefesler ise AABA kubbeli yapıyı dört uzun kesitler ile göstermektedirler.

Ye-şil da-ğın kö-şe-sin-de Ağ-lı - yo-rum sa-na - sa-na,
Yal-vu-rum da * o - nu Bek-li - yo - rum ka - na - ka - na,

Örnek 13.

Buraya kadar malzemeye uzaktan baktık, şimdi Macar ve Bektaşî kubbeli melodilerini biraz daha yakından inceleyelim. Trakya Bektaşîlerinin müziği üzerindeki ilk çalışma olan Vahit Lütfi Salcı'nın kitabı sadece beş melodiyi içerir, bunlar arasında kubbeli ezgi yoktur. Daha önemli kaynağımız da vardır: İstanbul Konservatuvarı tarafından 1933'da yayımlanmış Bektaşî Nefesleri. Bunun içindeki 88 nefesin üçü küçük kubbeli yapıyı göstermektedir. Bunların birisini örnek 14'te gösteririm, yanında benzeri olan bir Macar ezgisi ile.

Aş - kım be - nim fü - zun - - dur
Hat - ten zi - ya - de - su - ki
Tah - fîf i - çin e - lin - le
Sun do - lu - bu - de sa - - ki
Sâr - ga lû - bü kis pa - esir - ta,
Szar - nya az - e - get ha - sıj - ju,
Ha - sıj - ju a szép esil - la - gos e - get,
A sze - re - töm má - sat sze - ret,

Örnek 14. a) İstanbul Konservatuvarı tarafından yayımlanmış Bektaşî Nefesleri kitabındaki No.199 melodisi ve b) benzer bir Macar melodisi

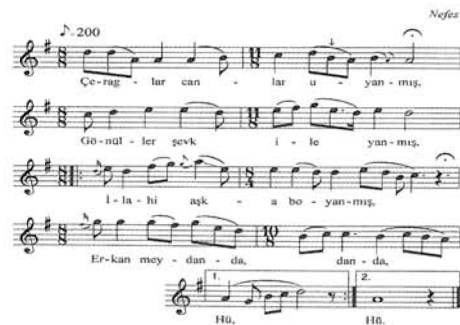
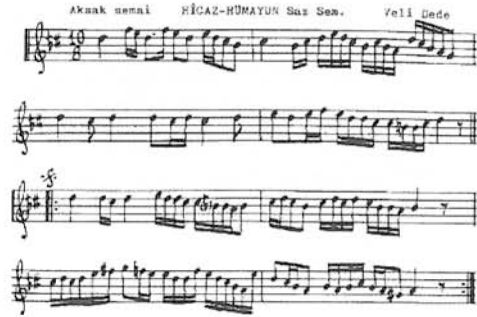
Macar ve Anadolu halk müziğinin seyri iniçi olan ezgileri karakterize etmektedir. Bundan Macar yeni üslubunun kubbeli ezgileri çok farklıdır. Kubbeli yapı Macarlarda Batılı kilise ezgilerinin etkisi, yapay şarkıları ve onlardan Macar topraklarında doğan şarkıların yardımıyla yayılmış olabilir. 1850 ve 1999 arasında bu yapay şarkılar Macar köylerine yayılmış, ve halk onları kendi zevklerine göre değiştirip öğrenmiş. Bugün söylenen Macar halk ezgilerinin çoğu böyledir.

Macar ve Türk kubbeli ezgilerinin bazıları birine çok benzemektedir (örnek 14). Yine de böyle Türk ezgilerinin Macar benzerleri bulunabilirse de, bunların Anadolu dağarcığının istisnai örneklerinden olduğu unutulmamalıdır. Ezgi çatıları bir kenara bırakılırsa, bu tepe yapısındaki Anadolu türküleriyte tepe yapısını gösteren Macar ezgilerinin arasında pek az ortak nokta vardır. Macar yeni üslup ezgilerinin orta kesitleri dış kesitlerin bir beşli ile daha tiz şeritlerde tekrarlanmış varyantlarıdır. Buna karşılık olarak Türk ezgilerinin orta kesitleri dış kesitlerinden en fazla üç-dört ses daha tizde hareket ederler. Üstelik Macar ezgilerinin arasında pentatonik diziyi kullanan çoktur, Türk ezgileri ise diatonik dizileri kullanmaktadır.

İncelediğimiz Bektaşî ezgilerinin kaynağı ne olabilir? Gördüğümüz gibi Anadolu'da ve Asya Türklerin halk müziğinde böyle ezgilerden çok az vardır, böylece kaynaklarını başka yerde

araştırmamız gerekiyor. Prensipler olarak bunlar Bulgar kaynaklı da olabilir ama Bulgar halk müziğinde böyle ezgiler yoktur. Makedonya türkülleri arasında buna benzer ezgiler var olduğundan dolayı Makedonya'lı köken de düşünülebilir. Belki sürekli dolaşan Bektaşî babaları Makedonya topraklarından Bulgaristan'da yaşayan Bektaşîler'e iletmışlerdir. Ama söz ettiğimiz Makedonya ezgileri yenidir: onlar Yugoslavya'nın sosyalist döneminde meydana gelmişti.

Aynı zaman bu nefesler Türk Sanat Müziğini iyi bilen besteciler tarafından bestelenmiş olabilir, çünkü Türk Sanat Müziğinde kubbeli form bayağı sık görünür. Mevlevî dervişlerinin repertuarı 16.ncı yüzyıldan 20.nci yüzyıla kadar ünlü TSM kompozisyonlarını içerdiğini biliyoruz. Örneğin Köçek Derviş Mustafa Dede (17. yy.), Dede Efendi (18-19. yy.), Rauf Yekta (19-20. yy.) isimlerini söyleyebiliriz. Binici makamlarının seyri hep böyledir, hatta Türk Halk Müziğine en yakın olan Hüseyini makamın da en tipik inici formunun dışında binici formu da vardır. Örnek 15a'de bir Hicaz Hümayun makamını görürüz. Bunun yakın varyantını örnek 15b'de görebilirsiniz. Herhalde iki melodinin yapısal benzerliği müziği hiç anlamayanlar için de açık olur.

Örnek 15. Kubbeli Türk ezgileri a) Hicaz Hümayun makamı (Signal 2004:79), b) Trakya Bektaşîlerinin bir nefesi (Sipos-Csáki Trakya derlemelerinden)

Özet olarak: Çoğunlukla inici ezgileri içeren Türk ve Macar halk müziğine kubbeli ezgiler sanat müziğinden yabancı etki olarak geldiler. Macar halk müziğine batıdaki sanat müziğinden, Bektaşî müziğine ise büyük bir ihtimalle Türk Sanat Müziğinden. Macar halk müziğinde bu ezgilerden büyük bir üslup meydana geldi ve eski üslupların yerini alıp bugünkü en sevilen ve en sık kullanılan halk müziği formunu oluşturdu. Anadolu halk müziği içerisinde ise küçük, ama kabul edilen bir form oldu, hatta Trakya Bektaşîleri'nin dini müziğinde belirli bir gurup oluşturmaktadır.

Yukarıdaki bloklar ve sınıflar çok kere müziksel anlamında da bir birine benzeyen melodiler içerir, ama değişik sınıftaki ezgiler arasında da çeşitli bağlantılar olabilir. Daha önce de gördüğümüz gibi Trakya Bektaşî melodilerinin çoğunu inici ya da tepe şeklindeki birinci kesitler ve fazla özel olmayan ikinci kesitler karakterize etmektedir. Bunlardan bir üçeslinin orta sesinin etrafında dönen (1nci sınıf), ayırık ezgiler (9uncu sınıf) ve kubbeli (13üncü sınıf) ezgiler çok farklıdır. Bundan başka birinci kesitlerin dalgalanan hareketi de dikkate değer. Sınıf 3-7, 9 ve 10 içerisinde öyle melodiler bulunabilir.

Resim 2. János Sipos 1990 yılında Anadolu'da derleme yaparken

Ezgileri inceledikten sonra Trakya Bektaşî müziğini Bektaşîlerle tarihi ya da bölgesel bağlantısı olan bir kaç halkın müziğiyle karşılaştıralım: İlk olarak Anadolu Türklerinin halk müziğini inceleyelim, çünkü Trakya Bektaşîlerin ataları yüzyıllardan önce Anadolu topraklarından bugünkü Bulgaristan topraklarına göç edip oradan 20nci yüzyılın başlangıcından birden çok dalga ile Türkiye'nin Avrupa kısmına yerleştiler. Buna göre Trakya Bektaşî ve Anadolu müziği arasında güçlü bir bağlantı olduğunu görmek hiç de şaşırtıcı

olmaz. Gerçekten, birçok Bektaşî ezgisinin hatta müzik sınıfının da Anadolu paralellliğini bulmak mümkündür. Bu sıkı müzik bağlantısı Bektaşîlerin Anadolu kökenli olduklarını ispatlar.

Anadolu Türklerinin en yakın dil akrabaları Azerî Türkleridir, ve bu iki halkın etnogenezinde çok ortak nokta vardır. Bunun için Anadolu – Trakya Bektaşî paralelliklerini hatırlayarak, bu sefer de sayısız paralelliklerinin ortaya çıkmasını bekleyebilirdik. Ama Asya'dan çeşitli dalgalarda göç eden Türk kabileleri Anadolu'da eski Bizans halklarıyla kaynaştığı zaman Azerbaycan'da aynı Türk kabileler Kafkas ve İran halkları ile birleşmişler.

Yakın Anadolu akrabalarına karşılık Azerî halk müziğinde Bektaşî melodilerin ancak bir kaç benzerini buluruz ve bunlar da çoğunlukla ses genişliği dar olan çok basit melodilerdir. Azerî-Bektaşî melodi paralelliklerinin çoğu iki forma aittir: birisi ses genişliği dar olan bir tek kısa kesitin varyantını tekrarlar; diğeri ise Macar ve Anadolu ağıtlarının en yaygın formuna benzer bir şekilde bir biriyle paralel bir şekilde hareket eden iki tane inici kesitten meydana gelmektedir.

Resim 3. Karabah „kaçkınları” Baku çerçevesinde
(resim: János Sipos)

Moğollarla karşılaştırsak, ilk bakışta Moğolların burada ne işi var diye şaşırabiliriz. Moğollar ve Türklerin dili de Altay dil ailesine aittir. Böyle olduğu için bu iki halk müziğinin bazı tabakaları arasında da bağlantı olabileceğini düşünülebilir. Gerçekten Moğolların müziğinde olduğu gibi Tatarlar ve özellikle Çuvaşlar da pentatonik dizileri kullanmakta, melodilerinin seyiri inicidir hatta somut Tatar-Moğol ya da Çuvaş-Moğol melodi paralellikleri de bulunabilir.

Yine de binlerce Moğol ve Bektaşî ezgilerini karşılaştırdıktan sonra onların arasında ancak dört-beş melodi paralellığı bulduk. Bu sayı rastgele benzerliklerinden de az olur, üstelik bulduğumuz paralellikler de ikna edici değildir. Moğol müziğinde sık sık bulunan beşli göçürülen melodilerin bir kaç Bektaşî paralellığı de vardır ama burada genetik bağdan söz edemeyiz. Çünkü bu Bektaşî ezgilerin kesitleri basamak basamak aşağıya indiği zaman Moğol ezgilerinin birinci yarısı ikinci yarısından kesinlikle daha tiz ses şeritlerde hareket etmektedir. Şimdi Bektaşî'lere daha yakın oturan Bulgar halkının müziğini inceleyelim. Trakya Bektaşîlerinin Türkiye'ye şimdiki Bulgaristan'ın topraklarından geldikleri bilinmektedir. Hatta Bulgar halkının etnogenezinde binden fazla sene evvel Bulgar-Türk halklarının rol oynadığı, sonra bu Türklerin Slavlar içinde eridiği de açık bir gerçektir. Bunun için Bulgarların Slavca konuşmalarına rağmen Bektaşî ve Bulgar müziği arasında genetik bir bağın var olması bile düşünülebilir.

Ama Bulgar ve Bektaşî müziklerinin karşılaştırılması uzun yıllar beraber yaşamalarına rağmen bu iki halkın müziğinin hemen hemen hiç alakalı olmadığını göstermektedir. Bulgaristan Türkleri ve onlar arasında Bektaşîler kendi öz müziklerini korumuşlar ve Slavlar arasında yok olan Bulgar Türklerine karşılık Slav etkisine teslim olmamışlardır.

Ancak bir kaç tane ses genişliği dar olan sol kadensli Bulgar ve Bektaşî melodi paralellığı bulduk ve bunlar arasındaki benzerlik de fazla ikna edici değildir. Üstelik söz ettiğimiz ezgiler Bulgar halk müziğinde bol bol bulunmasına karşılık Bektaşî müziğinde ancak bir kaç temsilcisine rastlamak mümkündür.

Anadolu ve Macar halk müziği arasında bol benzerlikler olduğu ve Anadolu-Bektaşî müziği paralellikleri de bulunduğu için Bektaşî ve Macar müziği arasında da güçlü bağlar olduğunu düşünebiliriz. Sol-dan re-ye ve sol-dan do-ya inen kesitlerden meydana gelen ağıtlar Macarlarda bol bol, Bektaşî materyalda ise hemen hemen hiç bulunmaz. Aynı zaman "psalmodik" ve inici ezgileri iki halkta da önemli melodi sınıfları oluşturmakta. Béla Bartók ve kendi araştırmalarımıza dayanarak bu önemli melodi sınıfları arasında tarihi bağlar bulunmakta. Doğal olarak Anadolu ve Bektaşî halk müziği arasındaki bağ –kubbeli ezgileri hariç– Macar ve Bektaşî halk müziği arasındaki bağdan daha güçlüdür.

Ümit ederim ki bu çalışmam Trakya Bektaşilerinin laik ve tasavvufi müziğinin daha iyi anlaşılmasına ve bu müziğin başka müzikler arasındaki yerini bulmasına yardımcı olur.

Resim 4. Musulca'da semah dönerler

Dr. János Sipos

Profesor i Akademisë Muzikore Franz Liszt të Intitutit Muzikor të Akademisë Shkencore Hungareze

Klasifikimi i akordeve Bektashiane të Trakisë dhe korniza Euroaziatike

PËRMBLEDHJE

Në hulumtimin e muzikës popullore, ndikimi i saj në ditët e sodit dhe në veçanti mundësitë materiale shumë të larta të rrymës etnomuzikologji- antropologji përveç të qenurit më e fortë, i kushton rëndësi analizës të muzikës dhe hulumtimit krahasues dhe me kalimin e kohës është duke kthyer forcat e vjetra. Në artikull do të mundohem të jap një shembull të kësaj.

Kësaj radhe nuk do të flas për traditat sociale dhe kulturore të Bektashive, megjithatë do të jap një pjesë përbërëse të vogël të së vërtetës, gjegjësisht një analizë të krahasuar muzikore. Qëllimi im kryesor ishte të tregoj shumicën e melodive dhe të mund ti përfaqësojë në një mënyrë të mirë akordet qendrore. Përveç studimit të muzikës Bektashiane të Trakisë do ti krahasoj edhe lidhjet historike ose rajonale që kanë disa muzika popullore me Bektashitë.

Shpresoj se ky punim i imi do të ndihmojë për të kuptuar më mirë muzikën laike dhe mistike të Bektashive të Trakisë dhe do të ndihmojë që kjo muzikë të gjejë vendin e duhur në mesin e muzikave të tjera.

Fjalët Kyçe: Bektashitë e Trakisë, etnomuzikologji, Anadoll, hulumtim i muzikës krahasuese

- Atalay, Besim 1924
Bektaşılık ve edebiyat, İstanbul: Ant Yayınları
- Bartók Béla 1919
Musikfolklore, in *Musikblätter des Anbruch*, 1919. (I.) évf., 3-4 (december) szám, pp. 102-106.
- Bartók, Béla 1976
Turkish Folk Music from Asia Minor (ed. B. Suchoff). Princeton: Princeton University Press
- Bartók, Béla 1936
Halk Müziği Hakkında Béla Bartók'un Üç Konferansı; Ankara: Receb Ulusoglu Basimevi.
- Bartók Béla 1991
Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi, translation and preface by B. Aksoy, İstanbul: Pan Kitabevi
- Bektaş Nefesleri, 1933, İstanbul: Feniks Publishing House
- Birge, John Kingsley 1937
The Bektashi Order of Dervishes, London: Luzac, Hartford, Conn: Hartford Seminary Press
- Boratav, Pertev Naili 1931
Köroğlu destanı. (Türk halk hikâyelerine ve sazşairlerine ait metinler ve tetkikler VI). İstanbul. Evkaf Matbaası
- Christensen, Dieter 2007
Some Thoughts on the Future of Folk Music Research/Ethnomusicology, "100 Years of the Folk Music Research" roundtable. Organizers: Institute for Musicology of HAS, European Folklor Institute and Institute for Ethnography of HAS. Budapest: unpublished paper.
- de Jong, Frederick 1985
The Kızılbaş Sects in Bulgaria: Remnants of Safavi Islam?, The Turkish Studies Association Bulletin 9: 1, pp. 30-32.
- Dobszay László - Szendrei Janka. 1977
"Szivárvány havasán" a magyar népzene régi rétegenek har--madik stílus-csoportja. In *Népzene és zenetörténet III. 5-101. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.*
- Dobszay László - Szendrei Janka 1988
A Magyar Népdaltípusok Katalógusa - stílusok szerint rendezve I, Budapest: Zenetudományi Intézet.
- Dobszay László - Szendrei Janka 1992
Catalogue of Hungarian Folksong Types: Arranged According to Styles, Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.
- Dobszay László 1983
A siratóstílus dallamköre zenetörténetünkben és népzeneünkben, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Duygulu, Melih 1997
Alevi-Bektaş Müziğinde Değişler, İstanbul: szerzői kiadás.
- E. I. = *Encyclopaedia of Islam CD-ROM Edition v. 1.0, 1999 Kroninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands.*
- Firfov, Jivko 1953
Makedonskiy Muzički Folklor Pesni I, Skpoye: Koço Racin. Friede F. Rothe 1941
- "The Language of the Composer. An Interview with Béla Bartók, Eminent Hungarian Composer", *Etude folyóirat* 1941. februári száma: 83. és 130. Philadelphia (magyarul hozzáférhető Wilhelm András közr.: *Beszélgetések Bartókkal, Budapest: Kijárat, 2000, 210-213.*)
- Gerold, Theodore 1913
Chansons pop. des XVe et XVIe siècles avec leurs mélodies. Strassburg o. J. (Bibliotheca romanica 190-192).
- Hajimanov, Vasil 1960
Makedonskiy Narodni Borbeni Pesni: "Pesni od norodno-oclobogitelnata borba", Skopje: Koço Racin.
- Harmath Artúr – Sík Sándor 1983
Szent Vagy Uram orgonakönyv, Budapest: Szent István Társulat.
- İstanbul Konservatuvarı Tasnif Heyeti 1933
Bektaş Nefesleri. İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul: Feniks Matbaası.
- Jagamás János – Faragó József 1974
Romániai magyar népdalok. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.
- Járdányi Pál 1961
Magyar népdaltípusok I-II. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Juhász Zoltán 2004
Szigetek és nagy szárazföldek a változatok tengerén. A magyar népdaltípusok kapcsolatainak vizsgálatá egy sokdimenziós euklideszi térben. In Az Idő sodrásában. Tanulmányok a 90 éves Vargyas Lajos köszöntésére Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Koca, Turgut – Onardan, Zeki 1987
Gül Beste, Ankara: Doğuş Matbaacılık ve Tic. Ltd. Şti.
- Koca, Turgut – Onardan, Zeki 1998
Gül Beste, Ankara: Bektaş Kültür Derneği Yayınları/3
- Kodály Zoltán 1937-1976
A Magyar Népzene. Budapest. 1937 (1. kiadás), a hivatkozások a 7. kiadás szerint (átnézte és bővítette Vargyas L., Budapest. 1976). Budapest: Zeneműkiadó.
- Kodály Zoltán 1973
A magyar népzene, Budapest: Zeneműkiadó.
- Mélikoff, I. 1993
Uyur idik uyardılar, İstanbul: Cem.
- Mélikoff, Irene. 1998
Hadji Bektach. Un mythe et ses avatars. Genese et evolution du soufisme populaire en Turquie. Leiden - Boston – Köln: Brill.
- Memmedov, Bülbül ed. 1977
Azerbaycan Halq Mahnıları, Vol. 1, Baku: Genclik
- Memmedov, Bülbül ed. 1982
Azerbaycan Halq Mahnıları, Vol. 2, Baku: Işığ
- MNT I = *Magyar Népzene Tára I, Gyermekjátékok. Budapest, 1951: Zeneműkiadó Vállalat.*
- MO1
Joo-uda arad-un dayuu. Köke Qota, 1981.
- MO2
Öbör mongyol-un Arad-un Keblel-ün Qoriy-a. Köke Qota, 1981.
- MO3
Aju bajındal jang jangsil-un dayuu. Köke Qota, 1981.
- MOE
Mongyol arad-un mingyan dayuu. Vol 2. Köke Qota, 1981.
- MOSH
Emsheimer Ernst 1943 – *Music of Eastern Mongolia (collected by Haslund-Christensen). In Reports from the scientific expedition to the north-western provinces of China under the leadership of dr. Sven Hedin, VIII. Ethnography 4, The music of mongols. Tryckeri Aktiebolaget Thule.*
- Ocak, Ahmet Yaşar 1983
Bektaş menâkıbnâmelerinde islâm öncesi inanç motifleri. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Gevaert, Auguste ed. 1875
Chansons du XVe siècle. Ms. Paris Bibl. nat. fr. 12744, Paris: Firmin-Didot et cie
- Salcı, Vahid Lütfü 1940
Gizli Türk Halk Musikisi ve Türk Musikisinde (Armoni) Meseleri, İstanbul: Nümune Matbaası.
- Saygun, Ahmet Adnan 1976
Béla Bartók's Folk Music Research in Turkey. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.
- Signal, Karl. L. 2004
Makam: Modal Practice in Turkish Art Music, Punta Gorda FL.: Usul Edition
- Sipos János – Csáki Éva 2010
The Psalms and the Folk Songs of a Mystic Islamic Order, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sipos János 1994

- Török Népzene I, Műhelytanulmányok a magyar zenetörténehez 14, Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.
Sipos János 1995
- Török népzene II, Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténehez 15, Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.
Sipos János 1996
- Connection between Turkish songs having different structure. In The Fifth International Turkish Folklore Congress Bildirileri. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 166.
Sipos János 1997
- Similar musical structure in Turkish, Mongolian, Tungus and Hungarian folk music. In Historical and Linguistic Interaction Between Inner-Asia and Europe. pp. 305-17. Szeged: John Benjamins Pub Co.
Sipos János 1998
- Újabb adatok a kvintváltás eurázsiai elterjedtségéhez. in Néprajzi Látóhatár, VII. évf. 1-2 szám, p. 1-57. Miskolc: Györfly István Néprajzi Egyesület.
Sipos János 1999
- Béla Bartók's Turkish collection in the light of a larger material. Budapest (unpublished PhD dissertation in the Archives of the Bartók Archives of the Hungarian Academy of Sciences).
Sipos János 2000
- In the Wake of Bartók in Anatolia, in Bibliotheca Traditionis Europaeae 2, Budapest: Európai Folklore Institute.
Sipos János 2001
- Bartók nyomában Anatóliában. Hasonló magyar és anatóliai dallamok, Budapest: Balassi Kiadó.
Sipos János 2001a
- Kazakh Folksongs from the Two Ends of the Steppe (CD-vel). Budapest: Akadémia Kiadó.
Sipos János 2001b
- Report on my Expedition in the Caucasus. In Néptörténet-Nyelvtörténet, A 70 éves Róna-Tas András köszöntése. ed. Károly L., Kincses Nagy. É., pp. 155-184., Szeged: SZTE BTK Altajisztikai Tanszék.
Sipos János 2002b
- Vannak-e közös rétegek a karacsáj-balkár és a magyar népzeneben. In Orientalista Nap 2001, pp. 117-131. Budapest: MTA OB, ELTE Orientalisztikai Intézet.
Sipos János 2003
- Egy most felfedezett belső-mongóliai kvintváltó stílus és magyar vonatkozásai. In Ethnographia 1993. Budapest.
Sipos János 2004
- Azeri Folksongs - At the Fountain-Head of the Folk-Music (CD-vel). Budapest: Akadémiai Kiadó.
Sipos János 2006
- Azerbaijan El Havalari - Musiqinin İlk Qaynaqlarında, Baku: Əbilov, Zeynalov və oğulları.
Sipos János 2006
- Comparative Analysis of Hungarian and Turkic Folk Music – Türk-Macar Halk Müziğinin Karşılaştırmalı Araştırması, Ankara: TKA and the Hungarian Embassy of Hungary in Ankara.
Sipos János 2008
- Bartók'un İzninde Anadolu'da (fordította S. Deliorman ve B. Aksoy), İstanbul: Pan Yayınevi.
Stoin, Vasil 1931
- Chants Populaires de la Partie Centrale de la Bulgarie du Nord. Sophia
Szabolcsi Bence 1933
- Osztlyák hősdalok - magyar siratók melódiái. In Ethnographia XLIV: 71-75.
Szabolcsi Bence 1934
- Népvándorláskori elemek a magyar népzeneben. In Ethnographia XLV: 138-156. Budapest.
Szabolcsi Bence 1935
- Eastern Relations of Early Hungarian Folk Music. In Journal of the Royal Asiatic Society.
Szabolcsi B. 1936
- Egyetemes művelődéstörténet és ötfokú hangso-rok. In Eth-no-graphia XLVII.: 233-251. Budapest.
Szabolcsi Bence 1979a
- A magyar zenetörténet kézikönyve. Budapest: Zeneműkiadó.
Szomjas-Schiffert György 1963
- Die finnisch-ugrische Abstammung der ungarischen Regös-Gesänge und der Kalewala-Melodien. In Music des Ostens. pp. 126-156.
Szomjas-Schiffert György 1976
- A finnugor zene vitája I-II. Budapest: Akadémiai Kiadó.
Szomjas-Schiffert György 1978
- Az új stílus kifejlődése, Ethnographia LXXXIX (1978: 23-93), Budapest.
TRT
- A török rádió és televízió zenei osztályának kiadványai, Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
Vargyas Lajos 1980
- A magyar zene őstörténete I-II., In Ethnographia XCI. I. szám: 1-34, II. szám: 192-236. Budapest.
Vargyas Lajos 2002
- A Magyarság Népzeneje - 2. javított kiadás. Budapest: Planétás Kiadó.
Vásáry István 1993
- A régi Belső-Ázsia története. Szeged: Balassi Kiadó.
Vikár László – Bereczki Gábor 1971
- Cheremis Folksongs. Budapest: Akadémiai Kiadó.
Vikár László – Bereczki Gábor 1979
- Chuvash Folksongs. Budapest: Akadémiai Kiadó.
Vikár László – Bereczki Gábor 1999
- Tatar Folksongs. Budapest: Akadémiai Kiadó.
Vikár László 1987
- Collection of Finno-Ugrian and Turkic Folk Music in the Volga-Kama-Belaya Region (1958-1979). In Studia Musicologica 29: 355-422, Budapest: Akadémiai Kiadó.
Vikár László 1993
- A volga-kámai finnugorok és törökök dallamai. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet
Viora, Walter 1952
- Europäischer Volksesang. Köln: Arno Volk Verlag.
Yaltrık, Hüseyin 2002
- Trakya Bölgesinin Tasavvufi Halk Müziği (Trákia vallásos népzeneje), Ankara: Kültür Bakanlığının Yayınları: 2947.
Yaltrık, Hüseyin 2004
- Tasavvufi Halk Müziği. Ankara: TRT Yayınevi.
Yönetken, Halil Bedii 1966
- İlkokullarda müzik kılavuzu. İstanbul: Millî Eğitim Basım Evi.